

Arno Geiger
Pod Zmajevom stijenom

Knjiga je objavljena uz financijsku potporu Ministarstva
kulture Republike Hrvatske

naslov izvornika

Arno Geiger

Unter der Drachenwand

copyright © 2018 Carl Hanser Verlag GmbH & Co. KG, München

copyright © za hrvatsko izdanje Naklada OceanMore

copyright © za prijevod: Zaklada S. Fischer po nalogu programa

TRADUKI

Sva prava pridržana. Nijedan dio ove knjige
ne smije se reproducirati u bilo kojem obliku
bez prethodnog dopuštenja nakladnika.

nakladnik

Naklada OceanMore d.o.o.

info@oceanmore.hr

www.oceanmore.hr

za nakladnika

Gordana Farkaš Sfeci

urednica

Nataša Medved

Zagreb, studeni 2019.

prvo izdanje

ISBN 978-953-332-101-1

Arno Geiger

Pod Zmajevom stijenom

s njemačkoga prevela
Helen Sinković

ocean**more**

Na nebu, gore visoko

Na nebu, gore visoko, vidio sam kako prolazi nekoliko oblaka, i tada sam shvatio, preživio sam. / Poslije sam zaključio da sam vidio dvostruko. Sve su me kosti boljele. Sljedećega sam dana upalu porebrice, na sreću, uspješno prebrodio. Ali na desnom oku i dalje sam vidio dvostruko, izgubio sam i osjet mirisa.

Tako me rat i ovaj put odbacio ustranu. Prvi mi se tren učinilo da me progutala grmljavina i stepa, koja ionako guta sve oko sebe, i rijeke koje ionako gutaju sve oko sebe, na ovome mjestu gdje Dnjeper ulazi u oštar zavoj. Ispod ključne kosti u svjetlučavim mi je potočićima tekla krv, promatrao sam je, srce je snažna pumpa, i sada krv nije tjerala ukруг mojim tijelom nego ju je pumpala iz mene, bum-bum. U smrtnom strahu otrčao sam do sanitetskoga časnika, koji je ranu zatvorio tamponom i za prvu me ruku previo. Promatrao sam ga, u čudu, i sretan što još dišem. Šrapnel me ranio u desni obraz, izvana se jedva nešto vidjelo, drugi mi se šrapnel zabio u desno bedro, što je bilo veoma bolno, a treći mi je ozlijedio arteriju ispod ključne kosti; košulja, gornji dio odore i hlače bile su mi natopljene krvlju.

Neopisiv, ni s čim usporediv osjećaj koji te obuzme kada preživiš. Misao iz djetinjstva: Kad odrastem. Pomisao danas: Ako preživim. / Ima li išta bolje nego ostati živ?

To se dogodilo u istom kraju gdje smo bili utaboreni u otprilike isto vrijeme prije dvije godine. Svega sam se dobro sjećao, odmah sam prepoznao taj predjel, putove, sve je još uvijek bilo isto. Putovi su i dalje bili loši. Bili smo na položajima pokraj jednoga razorena sela, većinu vremena pod paljbom. Noću je bilo

tako hladno da se voda u kanti smrzavala. I na šatorima su se hvatale korice leda. . . / Naše povlačenje bilo je tek jedna vatrena linija, užasan prizor. Koji otrežnjava, ako si o njemu razmišljao. Svi su plastovi sijena gorjeli, svi su kolhozi gorjeli, jedino je većina kuća bila netaknuta. Stanovništvo se trebalo evakuirati u pozadinu, no to je bilo moguće samo djelomice, uglavnom se ljudi nisu dali odvesti, bilo im je svejedno hoće li biti ubijeni, pa domove nisu htjeli napustiti ni pod koju cijenu.

A rat se i dalje širio, za jedne prema naprijed, za druge prema natrag, ali u sve krvavijem i nerazumljivijem ludilu.

Istoga dana kada sam ranjen odvezli su me bolničkim vozilom. Da nam kao pratnju nisu dali velik kamion, zaglibili bismo u blatu, odmah nakon izlaska iz sela. Tako smo se odvezli do glavne bolnice, gdje su me tek ugrubo zašili. Gledao sam kako mi šivaju ranu, ponovno silno začuđen. / Donje rublje koje sam odjenuo krajem listopada nosio sam gotovo mjesec dana, košulja je bila doslovce crna, kada su mi je skinuli.

Vidio sam liječnika koji je pokušavajući zapaliti cigaretu slomio pet šibica. Stajao je pognute glave, dok mu nije prišla sestra Crvenog križa i uzela mu šibice iz ruke. Nakon dva dima, koja je zatvorenih očiju dugo držao u plućima, liječnik je procijedio nekoliko slogova i oteturao između krvavih nosila.

Nakon dva dana nastavili smo put. Jednom nam se vozilo umalo prevrnilo, sletjeli smo u jarak koji nismo primijetili. Kad su drugi izvukli automobil, put pred nama i iza nas bio je zatvoren, jer je počela mećava. Trebalo nam je cijelo prijedodne da prevalimo devet kilometara jer se snijeg na cesti najprije morao očistiti lopatama, pa je ona kojom smo prošli bila u boljem stanju. Ali osjetio sam svaku neravninu na cesti. / I na glavnoj cesti bilo je strašno, šest puta morali smo tražiti zaklon od aviona, koji su na nas otvorili paljbu iz mitraljeza. Pri jednom naglom pokretu otvorila mi se rana na bedru. / Na kolodvoru u Dolinskaji triput su nas u sat vremena napali bombarderi, bio sam sretan što smo odande izvukli živu glavu.

U Dolinskaji su nam u vagon bacali kutije bombona i čokolade. Uvijek je tako: pri povlačenju prazne se magazini prije nego što padnu u ruke Sovjetima. Bomboni i čokolade su

jedino što je dobro za nas vojnike, inače doživljavamo samo strahote.

Netom previjenih rana ležao sam u bolničkom vagonu. Zbog gusta prometa vlak je uglavnom stajao na otvorenoj pruzi. Do Praga nam je trebalo pet dana, a od Praga dva dana do Sarske oblasti. / Bilo je nevjerojatno da nas s istoka premještaju na krajnji zapad, ali to je samo bio dokaz koliko je takozvana Velika Njemačka bila mala. / Da nam rane ne promrznu, u vagonu smo imali peć kakva se loži u rovu. Vratio mi se osjet mirisa, smrad zagnojenih rana i jodoforma zbog topline djelovao je poput nar-koze, cijelo sam vrijeme lebdio između potpuno svjesnoga stanja i onoga duševne pomućenosti. Spavati, spavati, spavati. – Bolovi? Treba stisnuti zube, rekao je bolničar, morfij je za teške slučajeve. Ipak ja nisam težak slučaj. Osim toga, vozimo se na zapad. Bolovi se mogu izdržati kad se ide na zapad. / Neki ranjenici u vagonu sasvim će sigurno ubrzo biti vraćeni na prvu liniju fronte. Za vožnje prema zapadu ranjenici su od sreće ozdravljali. Što je, naravno, bilo pogrešno. Potom opet osjećaj da mi u glavi tutnji i bruji. I ponovno bih polako otklizio u stanje bez svijesti.

Jaukanje, stenjanje, miris nedovoljno zbrinutih rana, miris prljavih tijela. Sve se to pomiješalo u nešto što je za mene bilo bit rata. Pokušavao sam što više spavati. Gotovo su svi u vagonu pušili. Tko cigaretu nije mogao držati sam, držao mu ju je onaj do njega. Osjetio sam pritisak i bol u glavi i pomislio da to ima veze sa smradom zagnojenih rana i pušenjem. Kao i liječnik u poljskoj bolnici, dim sam dugo zadržavao u plućima.

Gotovo svatko od nas pokušavao je olakšati dušu. Možda tvoja vlastita priča, ako je ispričaš, dobije nastavak.

Sada, dakle, Saarska oblast, to već sve govori, neka ljepota baš je i ne krasí. Krajolik još nekako, ako zanemariš čađu ugljenokopa. Vojna bolnica u kojoj ležim prije je bila dječji dom, navodno ju je utemeljio vlasnik jednoga rudnika, prilaz zgradi posut je bijelim šljunkom, pomalo neprikladno za tako čađav krajolik. Uokolo je park s egzotičnim drvećem, orezanim grmovima, rimskim kipovima i drugim kerefekama. Iznutra je dječji dom uređen jednostavno, bolnički, bijeli kreveti s madracima na opruge. / Nakon dugo vremena provedenoga na fronti vojna mi

se bolnica činila poput raja. Kako neobično da ležim ovdje, u jednom komadu, dok mi žene u sjajnobijelim pregačama donose crnu kavu, dvojica kolega iz sobe kartaju se, a izvana u sobu dopire zvuk crkvenih zvona. Prve bijele plahte nakon godinu dana. Neobično!

Volim kad medicinska sestra iz kutije vadi injekciju koja je bila umotana u bijelu vatu. „Opustite se“, kaže, „zamislite da to nije vaš bol.“ / Prethodno me obišao nezainteresirani liječnik, rekao je da od sutra dolazi njegova zamjena. Meni baš svejedno. / Kako je lijepo kada te opet dodiruju čiste ruke. / Jednom sam s položaja u južnoj Rusiji došao na nekoliko sati u poljsku kuhinju, osjećao sam se kao sada u vojnoj bolnici: zinuo sam od čuda kad sam vidio čaše i cvijeće u vrtu.

Nakon mojega dolaska oko devet sati ujutro proveo sam cijeli dan u jednoj niši na hodniku, iza bijele zavjese, gdje je bilo užasno hladno. Poslije me posjetio liječnik i pregledao me. Predvečer se oslobodio krevet u jednoj od dvorana pa su me premjestili onamo. Dotad su mi već izvadili krv, sljedećega dana snimanje pluća i druge krvne pretrage. Uslijedile su noći u kojim sam se naspavao prvi put nakon dugo vremena. Nije bilo ni hladno ni vlažno, a u usta mi nisu ulazile slamke niti muhe u nos.

Drugog prosinca počeli su zahvati na bedru i ključnoj kosti. Kad su mi dali injekciju, pozlilo mi je, sve se oko mene vrtjelo, kreveti u bolničkoj dvorani ljuljali su se poput malih jedrilica na jezeru. Nedostajale su samo palme. Odjednom sam čuo glasove i primijetio da se udaljavam od njih. Cijelo sam vrijeme u sebi ponavljao vlastito ime. Mislio sam, dok god znam kako se zovem, još sam pri zdravoj pameti: *Veit Kolbe... Veit Kolbe...* Zadnje što sam vidio bilo je kako se medicinska sestra s bijelom kapicom na glavi naginje nad mene. Onda sam izgubio svijest.

Te su sestre prije radile u dječjem domu, postarije su i nose dugačke kute. Samo što ja, nažalost, više nisam dijete. Kad sam od ranjenika na susjednom krevetu posudio ogledalce da se obrijem, prestrašio sam se vlastitoga izranjavanja, iscrpljenog lica. / Nisam se brijač tridesetak dana, još od Harkova – Taganroga – Voronježa – Žitomira, pojma nemam, izgledao sam kao član posade neke podmornice koji se vraća s duge plovidbe,

užasno. A obrijati sam se morao posuđenom britvicom. Moje su stvari ostale kod Rusa, poput stradalnika u bombardiranju ostao sam bez ičega.

Zastrašujuće je kako vrijeme prolazi. Doslovce vidim kako starim, vidim to na vlastitom licu. Samo je rat vječno isti. Nema više godišnjih doba, nema ljetne ofenzive, nema zimske stanke, samo rat, bez prestanka, bez promjena, osim ako promjenom ne smatramo to što rat ne traži nove bojišnice, nego se vraća na one stare. Rat se uvijek vraća.

Dragi roditelji, pisat ću svojoj jedinici da moje stvari i tri plaće koje mi duguju pošalju na moju kućnu adresu. Bojim se da je naš tabor pao u neprijateljske ruke, pa je mala vjerojatnost da će moje stvari biti vraćene. Zato vas molim da mi odmah pošaljete nešto novca, papir za pisma, moj rezervni brijači aparat, četkicu i pastu za zube. Čisto rublje dobio sam u bolnici. / Sigurno ću dobiti dopust radi oporavka, tada ću vam sve ispričati.

Po bolnici se vrzma nekoliko vrlo mladih djevojaka, šesnaestogodišnjakinja, sedamnaestogodišnjakinja, teško da su položile tečaj za bolničarku, ni puls ne znaju izmjeriti.

Volim miris čistoće, kao kod Hilde u sanatoriju. Ali u sanatoriju nije bilo ovako toplo kao ovdje. Iz nekog razloga liječnici su bili uvjereni da će hladnoća izliječiti plućne bolesnike. / O tome sam razmišljao za dugih poslijepodneva. Ne znam je li to od lijekova, ali nekoliko sam dana sve vidio jasnije. Nažalost bi me pri svakom pokretu zaboljela glava, a u desnom sam uhu čuo otkucaje srca.

Najprije su rekli da je to vjerojatno od ozlijeđenoga bubnjića i da se jednostavno ne obazirem na to. A onda se utvrdilo da imam slomljenu gornju čeljust, obraz nisam osjećao na dodir, zvuk zubâ kad bi liječnik po njima kuckao bio je drukčiji, nalik na zvuk prazne kutije. Za pregled čeljusti morao sam se skinuti do gola, kod slomljene čeljusti to je, dakako, vrlo važno. Ponekad, kao da si okružen luđacima. No zubi, na sreću, nisu pocrnjeli, postojala je nada da se živac spasi. Obraz mi je natekao, pritisak na oteklinu izazivao je bol. / Natečeni

obraz svakoga su dana podvrgavali kratkovalnoj terapiji, to je trebalo smanjiti oteklinu, a možda i zaliječiti ozlijeđeni živac. Svakodnevno su me izlagali i zrakama kvarcne lampe. Glavobolja, nažalost, nije jenjavala. / Rana na bedru također je sporo zarastala, stalno se gnojila, zavoj je svakoga jutra bio zelenožut i zaudarao je. Koljeno nisam mogao saviti do kraja, rekli su da će se to popraviti čim rana zacijeli. Ranu su najprije nekoliko puta morali izrezati, jer je u raspuklini nastaloj od šrapnela raslo divlje meso i na bedru tvorilo izbočinu na kojoj se nije stvarala mlada koža. Kad bi dopustili da rana jednostavno tako zaraste, objasnio je liječnik, stvorila bi se krasta koja bi izgledala poput velike, tamne bradavice. Zato su divlje meso morali izrezivati kako bi višak odumro i rana zacijeljela. Liječnik bi ranu pregledao svakih nekoliko dana, izrezao je, pa bi rana opet počela lagano krvariti.

Najmanje me zabrinjavala rana ispod ključne kosti. U prvom sam trenutku pomislio da ću joj podlegnuti, a sad je prva zacijeljela.

I sreća, dakle, potpuno ovisi o okolnostima. Mojega suvozača ubila je granata koja je mene ranila. Bilo mi je žao što je poginuo, ali pri pomisli na to osjetio bih olakšanje. Tuđa nesreća jasno nam pokazuje da smo mi izvukli živu glavu.

Jedne nedjelje svi ranjenici u vojnoj bolnici dobili su četiri cigarete: jednu od F.-a, jednu od Keitela, i tako dalje. Poklonio sam ih jer mi nije stalo do F.-ovih i Keitelovih cigareta. Dobio sam i odličje zbog ranjavanja kao priznanje za zlu sreću koja me snašla. Četiri godine rata, truda i muke, svoj sam kamion, Citroën, odvezao od Beča do Volge i od Volge natrag do Dnjeptra. Nebrojena puknuća opruga, nekoliko puknuća osovine, otpalo kardansko vratilo, puknuće upravljačke osovine, nekoliko kvarova generatora, zamrznuti kočni bubanj, dovod benzina, benzinska crpka, filter za ulje, anlaser, višesatno ležanje zimi ispod kamiona, ruku ogrubjelih od užasne hladnoće i benzina. Kad bih se negdje udario, koža bi pukla i otpadala u komadima. Izdržljivost Citroëna bila je zapravo moja vlastita izdržljivost, i nikada mi za to nisu iskazali ni najmanje priznanje. A sada sam dobio odličje za to što sam u pogrešnom trenutku bio na pogrešnom mjestu, odličje za

tri sekunde zle sreće i zbog toga što nisam odapeo. Primio sam ga potpuno smiren i skinuo čim sam ostao sam.

Pekarski šegrt iz grada, kojemu su povjerili zadatak da nam svakodnevno donosi svježi kruh, rekao je da je vojna bolnica prije bila dom za nepokretne i bespomoćne. A onda je s velikom opuštenošću mještanina, iako tek aludirajući na ono bitno, dodao kako je dom prije nekoliko godina ispražnjen, s popratnim učinkom da se napravilo mjesta za vojnu bolnicu, krevete za ratne potrebe. A tihi spavači koji su ovdje bili prije nas, sada su vjerojatno spavali na nebu. Pekarski je šegrt od drugoga pekarskoga šegrta, koji je kruhom opskrbljivao još jednu bolnicu, čuo da su onamo dopremali autobuse pune pacijenata, ali potrebna količina kruha svaki je dan bila ista.

Nema do boravka u vojnoj bolnici, ondje susretneš ljude svih rodova, i pozadince. Natporučnik pokraj mene pričao nam je o svojem boravku u Varšavi, o postupcima za koje prije ne bih vjerovao da su mogući: pogubljenju civila na otvorenoj cesti.

Desnu ruku toga natporučnika cijelu su bacili u smeće, lice mu je bilo žuto kao da je Kinez, a smio je jesti samo krupicu na mlijeku. Ispričavši nam sve o pogubljenjima, rekao je: „Dao sam obećanje: kad mi se batrljak ruke donekle oporavi, idem na hodočašće u Altötting. Ideš sa mnom? Hoćeš da idemo zajedno, ha?“ / Podigao je samo obrve, s njime sam, kao i sa svima drugima, bio dobar, nismo puno razgovarali, to je bila najbolja metoda. Ali zajedničko hodočašće u Altötting? / „Hoćeš da idemo?“ ponovio je. / Aha, kako da ne, mislio sam u sebi.

Onda mu je puknuo čir na želudcu. Netom prije večere osjetio je jake bolove, po noći je odjednom počeo vikati, a iza ponoći je izgubio puno krvi, krvario je sprijeda, odostraga i iz usta. Sestre se više nisu micale od njegova kreveta, ujutro je u licu bio sablasno siv, odmah su ga operirali, navodno je primio četrnaest boca krvi. Danima nakon toga ujutro bi mu pogledali lijevo oko ne bi li utvrdili koliko će još živjeti. Tijelo su mu prali od izlučevina, ali inače su digli ruke od njega. / Čovjek s debelim zavojem na glavi rekao je: „Ne mogu iskreno tugovati kad netko umre, štoviše, veselim se, ta on je završio svoj probni rok, došao do cilja i ulazi u kraljevstvo neprolazne sreće. Ako ode

u pakao, ispravno je da umre, jer tada više neće gomilati svoja zlodjela; tako bi samo povećao svoju vječnu patnju.“ / Čovjek je nastavio mahnito govoriti ispod svojega poveza na glavi, više ga nisam slušao i razmišljao sam o pet izgubljenih godina, služenju obveznoga vojnoga roka u posljednjoj godini mira – godinama koje su sve više tamnjele, zgusnjivale se, pretvarale u kuglu i kotrljale se sve dalje od mene. A ja sam razmišljao o tomu da sam dovoljno dugo bio vojnik i da želim otići kući prije nego što poludim. Želio sam što prije napustiti to mjesto, odjednom me uhvatio strah od bolesnika.

A onda me u jednom danu snašla velika sreća: jer mogao sam ustati i prvi put do zahoda smio otići sam, iako na štakama. Uspio sam otići do pisarnice i podnijeti zahtjev za premještaj u vojnu bolnicu u rodnom gradu, rekli su mi da će me otpustiti na kućnu njegu ako u Beču imam liječnika koji će mi bedrenu ranu redovito dezinficirati. / Dok sam bio u pisarnici, presvukli su mi krevet, sjedio sam na krevetu i pisao pismo mojima da ću uskoro doći, da sam, istina, slab i umoran, ali sretan što sam se na neko vrijeme uspio izvući iz Rusije, gdje gotovo svi pakuju neku boleštinu.

Natporučnik u krevetu pokraj mojega oporavio se, mogao je sam piti, pridignuti se u krevetu i nekoliko sati ostati u sjedećem položaju. Ipak mi je bilo dosta te bolesničke sobe, klatarenja po bolnici i liječničkih šala, u kojima su govorili da će nas tako skrpati da ćemo biti k'o novi. Imao sam neobičnu anomaliju da nisam vjerovao takvim frazama. / Zadužio sam odoru, zadužio sam čizme, poprilično dobre, iako posve tvrde. Sve je bilo novo – da se odora iznosi, trebat će još dvije godine, a u tim će krpama biti živ invalid ili mrtvac u masovnoj grobnici Rusije. / Opet su me odbili demobilizirati.

Na dan odlaska otišao sam u mjesni časnički klub, gdje sam se do sita najeo sendviča sa sirom i popio pivo. Na škriptavim štakama hodao sam uokolo gradićem u potrazi za nekoliko jabuka. Mogle su se međutim kupiti samo na točkice. Slučajno sam došao u jednu trgovinu i ondje uzalud pitao imaju li voća. Nakon toga popravio sam zavoj na bedru jer je skliznuo niz nogu. Tada je žena rekla da je kupila pola kilograma jabuka za

sebe, ali da mi ih prepušta. Stajao sam tako u toj sporednoj ulici, s još jednim ranjenikom jeo jabuke, a za to vrijeme prišao nam je jedan mladić i donio nam još dvije lijepe jabuke. Rekao je da je njegov otac s prozora promatrao s kakvom slašću jedemo jabuke, pa je poslao sina da nam odnese još koju. / Tako mi je grad Lebach-Neunkirchen-Homburg-Merzig ostao u dobru sjećanju. / Kad sam prvi put izašao iz bolnice, nisam osjećao gotovo nikakve bolove, oko rane na bedru osjetio sam blago zatezanje, ništa strašno, smetalo mi je samo to što je zavoj stalno klizio. Ali u jednom si trenutku ipak sposoban za prijevoz kući.

Moj se odlazak iznenada produžio za dva dana. Nekoliko glavešina najavilo je svoj posjet vojnoj bolnici i ona je od danas do sutra pretvorena u ogledni primjerak vojne bolnice, što je značilo da se ranjenicima pružalo manje njege; sve su sestre bile zauzete pospremanjem, pranjem i čišćenjem, a i u pisarnici su imali drugog posla, pa su zaostajali s pisanjem otpusnih pisama. Svatko se uzvrpoljio oko nečega ne bi li sve bilo ljepše i čistije. Na dan posjeta jelo je bilo posebno ukusno. Nakon toga se opet moralo štedjeti, pa se danima kuhala repa i grah. Na sreću me to zaobišlo, već sam se dovoljno uzrujavao.

Napustio sam taj čađavi grad u Saarskoj oblasti. Za oproštaj su mi dali neki lijek, cijeli sam otupio od njega, bio sam potpuno ravnodušan kad je vlak uletio u zračnu opasnost u Kaiserslauternu. Vlak je odmah ponovno krenuo, što je bila prava sreća, iz daljine sam vidio kako britanski bombarderi izbacuju hrpu bombi. Okolne šume zahvatili su požari, u vlaku sam čuo jedinice na putu do požarišta.

Polako, beskrajno polako vlak je vozio prema Frankfurtu. Glavni kolodvor... ništa. Napola omamljen, predao sam naprt-njaču nekom momčiću, sav sretan što me u zamjenu za malo kruha iz popudbine odveo u noćište. Ondje nije bilo slobodnih ležajeva. U obližnjem hotelu dobio sam dvokrevetnu sobu. Stopala su mi gorjela, a noge bile izranjavane od tvrdih čizama. Nakon što sam pojeo malo kruha i kobasice uz crnu kavu, ležao sam napet i izjedan unutarnjim nemirom. Nakon više od godinu dana prvi sam put izvana čuo tramvaje i uličnu buku pomiješanu sa smijehom i njemačkim glasovima. Spavao sam dok me

hladnoća u šest sati nije opomenula da ustanem. Potom sam opet sjedio na kolodvoru, čekao i pokušavao zamisliti kako će biti kad stignem kući. U Rusiji sam mogao zamisliti svoj dolazak kući. . . kako grabim Possingerovom ulicom, ulazim kroz škripava vrata zgrade i trčim prema stubištu. Sada sam mislio da se to nikada neće ostvariti.

Jedan dan i jednu tmurnu zimsku večer vozio sam se kroz Njemačku. Kolodvori kroz koje je vlak prolazio nisu bili osvjetljeni, tek gdje gdje na peronu gorjela je usamljena plava svjetiljka. Posvuda je bilo vojske, mnogo izbjeglica. U noćnoj zbrci tračnica snalazili su se samo prometnici, začudio sam se kad smo ušli na Münchenski kolodvor: presjedanje. Naprtnjaču sam odvuкао u jedan odjeljak prepunoga vagona, drijemao sam. . . drijemao. . . ne dajući od sebe glasa, samo dim u plućima, protuotrov. / Sve većoj utučenosti pridružili su se strašan tjelesni umor i bolni udovi, izranjavane noge sad su me boljale još jače, okretao sam se i vrtio, na trenutke bih sklopio oči. Konačno smo u pola jedan u noći stigli u Salzburg. Dršćući sam čekao u tmini noći, drijemao sam do šest sati ujutro, vani je bilo hladno i tmurno. Živci su mi otupjeli od umora. Ono što je proteklih dana i tjedana bila moja najdublja želja, sada je bilo nadomak ispunjenju. Ali nisam to mogao osvijestiti i pojmiti proživljeno.

Kad je vlak ušao u Beč, bilo je prijedodne. Ponovno kolodvor, Zapadni, nakon duge odsutnosti učinio mi se poput zgrade opere. Sjećanja su navirala, nestajala, kao i sve drugo. Pješice i na štakama krenuo sam kući Felberovom ulicom. Ništa nije bilo važno, osim da sam bio živ.

Od mojega posljednjega boravka

Od mojega posljednjega boravka u Beču prošlo je petnaest mjeseci. Tijekom dugoga povratka moju čežnju za domom oblikovale su ratne nedaće. Želio sam spavati sam u sobi i bez čizama pokraj kreveta, nisam želio ležati u snijegu smrznutih ruku ispod pokvarenoga kamiona. Želio sam piti kavu iz šalice koju sam od Hilde dobio za svoj petnaesti rođendan. I svaka četiri tjedna želio sam novu četkicu za zube. Kako je dom, nakon povratka iz rata, drukčiji od onoga kakav si napustio, unatoč ispunjenju svih želja, kod kuće se nisam osjećao ugodno.

Mama se baš nije najbolje osjećala, smetala joj je hladnoća, svaki snijeg i svaka kiša, vjetar i magla također su joj smetali. Cijelo je kućanstvo morala voditi sama, ali ta preopterećenost dobro joj je došla, jer posao joj nije dopuštao da razmišlja, barem mi se tako činilo. Više puta, kad bih joj zahvalio na potpori, rekla bi: „Ja o tomu ne mogu suditi.“ / Tata mi je dijelio pametne savjete, sve jedan gluplji od drugoga, koji su me još više razjarivali. Rekao je da je on rođen u pogrešno vrijeme, a da sam ja imao sreću što se mlad nalazim na pragu jednoga veličanstvenoga vremena. I da više od toga ne mogu tražiti, jer samo o meni ovisi kako ću to vrijeme iskoristiti.

Poput kazne za to što sam preživio, satima sam sjedio za kuhinjskim stolom. I to što sam sve proživljeno morao ispričati nakon dugo vremena, osjećao sam kao kaznu. Ali naravno da su roditelji imali pravo saznati kako mi je bilo. I ja bih bio razočaran da se roditelji vrate ranjeni iz rata i ne žele ni o čemu govoriti. Ipak, nije mi se dalo. Osim toga, ono što me doista

zaokupljalo, samo je uvjetno bilo povezano s mojim ozljedama. Ali nisam imao razumijevanja za te stvari, pogotovo ne za oca, njegovo mi je brbljanje išlo na živce.

Na povratku iz škole kući otac je u stranačkim prostorijama predao svoju narodnu pomoć. Uzvišeni osjećaj da je to njegov doprinos potaknuo ga je da na prvu moju ogorčenu primjedbu počne govoriti o nužnosti rata i njegovim dugoročnim pozitivnim stranama. Njegova bi me nerazumnost smlavila. Kad bih na bojištu čitao njegov optimizam, u pismu, to se dalo izdržati. Ali slušati to uživo, bilo je nešto posve drugo.

Kad god sam mogao, povukao bih se u svoju sobu, sobu u kojoj sam živio kao učenik. Otkako sam mobiliziran u kasno ljeto prije više od pet godina, soba je gotovo bila ista, školske su knjige još bile na pisaćem stolu, podsjećajući me na godine koje mi nitko nije mogao vratiti. Mogao sam pokušati nadoknaditi što se dalo nadoknaditi, ali umjesto toga sam bezvoljno i snuždeno ležao na krevetu. Kroz glavu mi je neprestano prolazila jedna misao: izgubio sam toliko puno vremena da ga ne mogu nadoknaditi.

Ne bi mi bio problem studirati na Tehničkom fakultetu. Ne bi mi trebalo više vremena nego što je propisano. Sada bih bio nezavisan, na vlastitim nogama, a tutorsko ponašanje mojega oca ne bi me pogađalo. / U Rusiji sam samomu sebi, dok bi se oblaci prašine kotrljali krajolikom, često govorio: *Gle, moji dani...*

Da sa mnom nešto nije u redu, shvatio sam i po tomu što su moje slike visjele na zidovima stana, u gotovo svakoj sobi, slike za uspomenu, posvuda sam bio prisutan. Slike su sudjelovale u obiteljskom životu, a ja u ratu. U dnevnoj mi je sobi bilo ustupljeno najljepše mjesto, pokraj Hildina portreta. Mama je rekla, svugdje gdje je Hilde, ona želi vidjeti i svog malog. Tata je smatrao da joj trebamo udovoljiti. / Na polici s knjigama sada sam gledao samoga sebe kao ranjenika u Saarskoj oblasti. I ovdje se otac pokazao velikodušnim, slika je doista lijepa, nema se što prigovoriti.

Iznenadio sam se da je Hildin asparagus bio još živ. Hilde je već sedam godina pokojna, a njezin asparagus je cvao. I Hildina

gitara bila je još uvijek naslonjena na zid, sedam godina, nijema i beskorisna kao i ja. Glazbalo na kojem nitko ne svira nešto je najtužnije što postoji. / Što je prolazilo Hildi kroz glavu dok je svirala gitaru u djevojačkoj sobi? Je li očajavala? Je li se bojala? Zašto to nikada neću saznati! Zašto je nisam pitao? I zašto joj nisam mogao pomoći? Bilo bi mi lakše da sam je pitao. / I najmanji predmet razdire mi srce: sve ono što je pripadalo Hildi i što stoji uokolo napušteno i izgubljeno. Hilde bi sad znala što započeti sa svojim životom, znala se radovati, bilo glazbi ili čaši piva u toplu večer na vrtnoj terasi neke gostionice. Gotovo do samoga kraja upornošću je od života znala iznuditi nešto lijepo. A ja zurim u svoje prazne ruke, ležim u uleknutom krevetu u kojem sam ležao kao školarac, sažalijevam samoga sebe, osjećam kajanje, bol i stid. Hilde je mogla živjeti, a morala je umrijeti. Ja, koji sam ostao na životu, ne znam što bih započeo s njime. Kako bi Hilde bila nezadovoljna mnome. Ali kako da to promijenim? Kako da *se* promijenim?

Lutao sam gradom, kao da nakon toliko godina odsutnosti nikamo ne pripadam. Tramvajska postaja blizu naše kuće bila je zatvorena kako bi se štedjela struja pri kočenju i ulasku u postaju. Neki su vozači, približavajući se postaji, usporavali da bi putnici mogli uskočiti u tramvaj i iskočiti iz njega. Ali za nekoga na štakama to nije dolazilo u obzir. Šepao sam pločnikom. Na ulicama je bila gužva da poludiš. U meni je još bila sporost vojne bolnice, sam sebi činio sam se mrskim strancem.

Izlaženje je bilo problem i zbog toga što zavoj na bedru nije bio dovoljno čvrst, unatoč tomu što sam oprezno hodao. Cijelo sam ga vrijeme popravljao da mi u hodu ne sklizne do gležnja. Naposljetku mi je mama dala držač za čarape. Pokazala mi je kako se stavlja. A onda se od srca nasmijala, kako već godinama nisam vidio da se smije, potpuno rasterećeno. Poslije je rekla da se nada da u vojsci nisam postao homoseksualac i da bi bilo dobro da si ubrzo nađem ženu. Ali taj držač za čarape bio je ipak nešto naše zajedničko, u svakom pogledu, pa sam uživao u maminu smijehu.

Za posjeta rodbini pogostili bi me kolačima i pametnim govorima. Teta Rosa je rekla: „Glavu gore, reci svoje mišljenje

i sve će biti u redu.“ Ona je bila još najpristojnija od rodbine s majčine strane. I kod ujaka Rudolfa iz pristojnosti sam odsjedio sat vremena. Njegova izjava da se čudi kako Thaler Heli, susjedov sin, jadikuje u pismima, posebno me ražestila. Umjesto da ujaka Rudolfa udarim šakom u lice, samo sam rekao: „Vjerojatno ne bez razloga.“ / Prema onima koji su se u Beču razmetali velikim riječima ili sažalijevali sami sebe, bio sam nepovjerljiv, dakle prema gotovo svima. Kad bi se za količinu skupljenih fraza dobivao novac, Beč bi ležao na novcu: „Svemu dođe kraj, pa i svakom ratu.“ / „Da, rat je velika brigaa.“ / „F. je gospodar situacije, kao i uvijek.“

Najvažniji posjet bio je onaj mjesnom vojnom odsjeku, po zapovijedi. Bolovanje mi je produženo, dopušten višemjesečni zdravstveni oporavak, a demobilizacija i istodobno dopuštenje da nastavim studij ponovno odbijeni. Moj poslodavac će pričekati. Koga se jednom dočepa, ne pušta ga više tako lako – otkaz se ne prihvaća. / Ipak, mami sam donio veselu vijest. Zbog moje rane obećali su mi paket./ F.-ov paket, opskrbnu karticu i novac. K tomu i bocu pjenušca. Za mamu je to bilo veliko olakšanje jer su u paketu bile točkice za pet kilograma brašna, mahunarke i mast.

Malo prije Božića počeo je padati snijeg, i to gust. Preko Waltrudine prijateljice, prijateljice moje starije sestre, za sedam rajhsmaraka dobio sam devet žutih ruža. Otišao sam na groblje Meidling na Hildin grob. Groblje je bilo ispod debela sloja snijega, samo su glavni putovi bili očišćeni. Na mjestu gdje je tata u ožujku 1938. moru zastava dodao još jednu i iskreno zaplakao suzama radosnicama, položio sam devet žutih ruža, zapalio svijeću i pomolio se. Više od toga Hildi nisam mogao dati. Snijeg je padao i padao. Zamislio sam da je Hilde anđeo koji nas čuva.

Govori se da je babaroga na čelu gomile zlih duhova koji između Božića i Nove godine pohode Zemlju. Za tih dana vrata zagrobnoga svijeta širom su otvorena i mrtvi se vraćaju na mjesta gdje su prije živjeli i sude živima. / Snijeg, snijeg, snijeg. A ispod snijega spava sestra.

Dva dana poslije ljudi i vozila snijeg su razgazili u svjetlosmeđu, zrnatu kašu. Pokoja bi pahulja na vjetru dolebdjela s krova, polako je padala na starce, žene, djecu, bogalje i vojsku.

Ulice su bile pune vojske, što me baš i nije osnaživalo u mojoj ljubavi prema Beču. Iako štake više nisam trebao, uvijek sam ih nosio sa sobom kako ne bih neprestano morao dizati ruku. / Sad su čak i lutke u izlogu bile u vojničkom stavu i postale su mršavije, očito je takav tip pospješio prodaju. Ako je još uopće bilo ičega za prodaju.

Kapu sam nosio i kod kuće, doduše skroz zabačenu na zati-ljak, ali ipak, govorio sam da me tada manje boli glava. / Kaput je odjeća prijelaza, a kapa povezuje svjetove.

U razgovoru s tatom nekoliko sam se puta suzdržao od primjedaba koje sam mu želio reći. Sputavala me organizacija u kojoj nije dobro biti brz na jeziku. Ako je u meni bilo imalo slobode, ona je ubijena, sve slobodno smatrao sam privatnom stvari, a privatnih stvari više nije bilo, već godinama. Razgovori s ocem? Nisu bili privatna stvar, vrijeme se nije moglo vratiti unatrag. / Tata je rekao: „Živimo u važnom vremenu. Naši potomci jednom će nam zavidjeti što smo živjeli u takvu vremenu.“ / Odjednom sam shvatio koliko se često za ručkom razgovaralo o tomu. S ogorčenjem sam osjetio rijetki trenutak olakšanja zbog toga što me nije bilo pet godina. Iako sam odlučio da više neću politizirati onako kao prije, rekao sam da sam sreću povijesnoga vremena koju je otac godinama nagovijestao svojoj djeci itekako dobro iskusio te da je toga ludila dosta. S budućnošću koja proizlazi iz nečega takvog ne želim imati ništa, unatoč tomu što me je budućnost odavno otpisala.

Tatu je pogodilo što sam mu se tako odlučno suprotstavio. Sljedeće jutro objesio je nos. Tek nakon zadnjeg gutljaja kave rekao je: Tko je svjesno proživio prošli rat i njegove posljedice, mora biti ustrajan, ništa ne smije poći po krivu. Niti išta ide po krivu. / Zatim je govorio o „našim vojnicima“, još uvijek u namjeri da umani užase koje sam proživio. Mama je prst upe-rila prema prozoru. Na jednoj vazi s lončanicom nepomično je sjedila zimovka, prsa okrenutih prema nama. Tata nije obraćao pozornost na nju niti na mamino pokazivanje. Ona je držala žlicu u ruci, a tata je i dalje govorio.

Ti razgovori nisu ništa donosili, samo su unosili razdor među nas. I bez razdora s roditeljima bilanca međuljudskih odnosa u

mom životu bila je poražavajuća. Zato sam izbjegavao otvoreni sukob. Ali shvatio sam, u roditeljskom stanu nisam mogao biti onaj koji sam postao dok sam bio odsutan. Ludilo bojišnice zamijenio sam ludilom obitelji.

Približavao se Božić. Božićna drvca ove su godine na bonove mogla kupiti samo kućanstva s malom djecom. Roditelji i ja proslavili smo blagdan u tišini uz zdjelu rižina nabujka, sada najsvrhovitijega načina da se obilježi taj blagdan. Oglašena je i uzbuna.

Između Božića i Nove godine stigla je božićna čestitka strica Johanna, najstarijega očeva brata. S fronte sam mu nekoliko puta poslao duhan, bilo mu je žao da već duže vrijeme nema ni glasa od mene. Stric Johann bio je zapovjednik policijske postaje u mjestu Mjesečevo Jezero. U vojnoj bolnici natporučnik u krevetu pokraj mene rekao je: „Ako ikako možeš, kupi sve svoje stvari i otiđi na selo.“ I još dok sam čitao čestitku, odlučio sam napraviti upravo to: povući se u mirniji svijet.

Bila su potrebna tri pokušaja da strica Johanna dobijem na telefon. U slušalicu sam rekao da ne znam što se dogodilo s mojim krevetom, premekan mi je i uleknut. A u Hildinu krevetu osjećam opruge i čini mi se kao da ležim na glavicama kupusa. Bi li mi mogao pronaći sobu u Mjesečevu Jezeru, pitao sam. / „Dogovoreno“, rekao je stric. Telefonski razgovor iznimne kratkoće.

Na temelju još jedne liječničke potvrde smio sam otputovati. Dopuštenje je bilo napisano na mojoj opskrbenoj karti za odjeću. Mama je bila pogođena: „Odlaziš? Mislila sam da ćeš ostati sa mnom.“ / Kad sam je vidio kako sjedi za kuhinjskim stolom, iscrpljena od rada, mršava, umorna, potpuno sijede kose, koščatih i svijenih prstiju, najradije bih je zagrlio. Ali stajao sam pokraj sudopera i promatrao je dok nije uhvatila moj pogled i briznula u plač. / „Što da kažem ako netko pita za tebe?“ zanimalo je oca. / „Ništa. Jer se to zbilja nikoga ne tiče. Kad je mama otputovala rodbini u Markersdorf, ni to se nikoga nije ticalo.“ / Mama je višak rublja i nešto porculana odnijela rodbini u Moravsku. U novinama su Bečanima neprestano davali upute za ponašanje, u javnosti se govorkalo da gradovima na Dunavu ubrzo predstoje veći zračni napadi. Razlog što mi roditelji nisu previše

prigovarali bio je da se ni oni više nisu osjećali sigurno u Beču. / Mama je brisala suze, još je jednom rekla: „Mislila sam da ćeš sada biti sa mnom.“ / A tata, opet pričljiv, rekao je: „Nemoj da te ondje obeshrabri ona pobožna bagra.“ / Nekoliko sati poslije još mu je nešto palo na pamet. Vjerojatno zato da bi se opravdao, rekao je: „Podsjećam te da si i ti na početku bio za ovaj rat.“ / Nisam se više želio upuštati u duge rasprave, pa sam samo odgovorio: „Ovdje doista nema ničega čime bih se mogao busati u prsa.“ / Nakon toga je tata šutio dva dana. Pa dobro, neka šuti.

S držačem za čarape ispod odore razvodnika i štakom ispod pazuha, šepajući sam hodao Bečom i potrošio sve točkice za kupnju odjeće: pletene jakne, vunene kape, rukavica sa samo izrađenim prstom za palac, cipela, popudbine i kvarcne lampe za grijanje ozlijeđenoga živca na licu. Ranu na bedru još su mi jednom dezinficirali lapisom. Zatim je došlo Silvestrovo. Zamračenje u toj noći osobito mi je smetalo. Zaželjeli smo si bolju novu godinu, iako samo znali da će se mnogo toga dogoditi prije nego što i ona prođe.

Prvo što je donijela bio je moj odlazak, i to već prijepodne na prvi dan nove godine. Navrat-nanos krenuo sam na put kako me za kuhinjskim stolom ne bi pokolebala grižnja savjesti. Na putu do kolodvora nevoljko sam odradio nekoliko vojničkih pozdrava, a onda sam, srećom, među prvima ušao u već spreman vlak. Nabavio sam kartu za raniji ulazak u vlak, na što sam imao pravo zbog ranjavanja. / Odahnuvši, naslonio sam glavu u kut odjeljka u namjeri da se pretvaram da spavam, te sam naposljetku zaspao.

Objavlivanje ovog djela omogućeno je uz potporu književne mreže TRADUKI, čiji su članovi Savezno ministarstvo za Europu, integraciju i vanjske poslove Republike Austrije, Ministarstvo vanjskih poslova Savezne Republike Njemačke, Švicarska zaklada za kulturu Pro Helvetia, KulturKontakt Austria (po nalogu Ureda saveznog kancelara Republike Austrije), Goethe-Institut, Javna agencija za knjigu Republike Slovenije (JAK), Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Resor za kulturu Vlade Kneževine Liechtenstein, Zaklada za kulturu Liechtenstein, Ministarstvo kulture Republike Albanije, Ministarstvo kulture i informiranja Republike Srbije, Ministarstvo kulture i nacionalnog identiteta Rumunjske, Ministarstvo kulture Crne Gore, Ministarstvo kulture Republike Makedonije, Sajam knjiga u Leipzigu i Zaklada S. Fischer.

traduki

oblikovanje naslovnice
Dejan Dragosavac Ruta

lektura
Ivanka Šenda

korektura
Katarina Wolf

računalni slog
O.studio

tisak
Stega tisak d.o.o.

ISBN 978-953-332-101-1

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001046636.